

Агресија и интервенција у међународним односима

Пуковник проф. др *Миланко Зорић*

У свом раду аутор аналитичко-синтетички разматра појам и дефиницију агресије и интервенције, принципе неинтервенције и немешања, облике интервенције неоружаним средствима и акције Савета безбедности УН у очувању мира и безбедности. Агресија је неизазвани напад и незаконито и недопуштено прибегавање сили у међудржавним односима. Она је међународни злочин против мира, безбедности и слободе, и не постоје разлози којима се може оправдати. Изводи се војним и другим средствима и поступцима, са различитим циљевима и стратегијама. Може да буде непосредна и посредна, и индивидуална и колективна. Акти агресије су бројни и разноврсни, развојни и исторични, и мењају се упоредо с развојем друштва, пре свега с усавршавањем средстава ратне и војне технике и ратне вештине.

Аутор највећу пажњу посвећује принципима неинтервенције и немешања, као основама за очување мира и безбедности, те економској, политичкој и дипломатској интервенцији, којима интервенијент може да оствари економске, политичке и стратешке циљеве без непосредне употребе оружаних снага. Указује на реалну опасност да се мировне и „хуманитарне“ операције под мандатом Савета безбедности УН претворе у агресију и инострану војну интервенцију уколико Савет безбедности прекрши Повељу УН и релевантне декларације о неинтервенцији, а снаге УН или неког војног савеза или коалиције под мандатом Савета безбедности УН (или самостално, без таквог мандата) сврстају се на једну или две стране у грађанском рату у другој држави и започну ратна дејства против треће стране ради наношења војничког пораза и понижења, и наметања мира силом. С тога нема, и не може бити, „напредних“ и „реакционарних“, односно „оправданих“ и „неоправданих“ агресија и војних и других интервенција, јер су све међународноправно забрањене и нелегитимне, и морају се енергично осудити и одбацити као правно незаконита и недопуштена средства и поступци у међународним односима.

Увод

Савремени свет после „хладног рата“ карактеришу бројне и разноврсне, бурне и противуречне промене и заокрети. Пред нашим очима

одвијају се покушаји успостављања новог међународног поретка, нових облика односа и сарадње и партнерства, међусобног поверења на војнобезбедносном плану и мирољубивог решавања спорова, процеси интеграције и дезинтеграције светске привреде и убрзан научно-технички и технолошки прогрес. Драматично и радикално је измењен однос снага и моћи у светским оквирима у корист САД и Запада, и наступила је нова ера међународних односа. Истовремено, наставља се надметање неких великих и регионалних сила, пре свега САД, Немачке и Турске, за стицање и прерасподелу интересних сфера и зона доминације. Улога војног чиниоца у међународним односима остаје и даље значајна, али се све већи значај придаје неоружаним средствима и поступцима ради изазивања и подстицања унутрашњих сукоба, дестабилизације појединих земаља и „управљања кризама“ у њима.

Међународне организације и институције се инструментализују тако да често делују у интересу једине преостале суперсиле или групе великих сила. Заговарају се „превентивна дипломатија“, „превентивне мисије“, акције за наметање мира силом и „право“ на интервенцију. У пракси светских односа међународно право се политизује и дволичном политиком и двоструким стандардима, недоследностима и злоупотребама, разним незаконитим преседанима или, пак, игнорисањем и пренебрегавањем, ревидира и безобзирно крши, деградира и претвара у средство политике силе, претњи и притисака.

У појединим регионима постоје кризна и ратна жаришта, или висок степен нестабилности и опасности од избијања нових оружаних и других сукоба. Општи светски и „ограничени“ нуклеарни рат сматрају се искљученим или скоро немогућим, а међудржавни конвенционални рат веома ризичним и скупим подухватом. Стога се у стратегији успостављања „новог светског поретка“ све више прибегава локалним представничким или посредничким ратовима помоћу државе заступника или државе сурогата, селективним војним и другим интервенцијама, економским и другим санкцијама, регионалним сукобима и кризама, етничким побунама и грађанским ратовима, и осталим конфликтима у појединим земљама које се налазе у самопроглашеним зонама „виталних интереса“ великих сила, првенствено САД и европских савезника.

Политика силе и интервенционизма, разне агресије, војне и друге интервенције покушавају да се оправдају и легализују разним изговорима о наводној потреби за предузимањем превентивних и принудних мера против претњи миру, повреде мира и сузбијања аката агресије, затим заштите демократије и људских права и права мањина, допремањем хуманитарне помоћи, смиривањем кризе и другим измишљеним разлозима. Већина тих насилних активности, мера и поступака су трајни, прикривени и недозвољени с међународноправног становишта. Прикривени акти агресије, иностране војне и друге интервенције и унутрашњи оружани сукоби постали су основни облици угрожавања независности, суверености, територијалне целокупности и националног јединства малих држава.

Потреба за дефинисањем појма *агресије* јавила се истовремено с покушајима међународноправне забране рата или ограничења његових димензија и успостављања система колективне безбедности, као и припремања и закључивања споразума о разоружању.

Агресија је неизазвани оружани напад и друга насилна акција једне државе, групе држава, неке коалиције или војног савеза или, пак, међународне организације против територијалне целокупности, суверености и политичке независности друге државе, срачуната на то да се нападнута држава разбије и уништи, или политички потчини вољи агресора, да се сруши њено постојеће и наметне ново друштвено и државно уређење и уставни поредак, да се изнуде политички, економски, војностратешки и други уступци који руше њену сувереност и политичку независност, отцепи и анектира део државне територије и остваре други интереси и хегемонистички и освајачки циљеви агресора. Осим употребе оружане силе, она обухвата и агресивне претње и притиске на другу државу, супротне и противне међународном праву, којима посредно настоје да се изнуде наведени уступци и подређеност и послушност владе, или њено свргавање и промена система и владајућег режима. Агресија је најозбиљнији и најопаснији облик незаконите и недопуштене употребе силе у односима међу државама. Она је међународно кривично дело, односно међународни злочин против мира, слободе и безбедности. Облици, врсте и акти агресије су развојни, променљиви и исторични, условљени друштвеним и економским развојем, проналаском или усавршавањем средстава ратне и војне технике и технологије и других средстава и поступака, као и развојем ратне доктрине и војне науке и вештине. Осим оружане агресије, која се изводи непосредно употребом војне силе и вођењем оружане борбе – рата, постоје и други облици посредне (индиректне) или неоружане агресије, који могу да се изводе применом економских, политичких, дипломатских, субверзивних, идеолошких, пропагандних, културних, информативних и других средстава и поступака политике с позиције силе и диктата, уцена и притисака. Отуда се све чешће говори и о економској, политичкој, дипломатској, субверзивној, идеолошкој, пропагандној, информативној, културној и другим посебним врстама агресије.¹

Утврђивање дефиниције и конкретног акта агресије има велики теоријски, правни, политички и практични значај. Агресија је правно забрањена и представља међународно кривично дело, па утврђивање агресора повлачи његову међународну одговорност и политичку осуду и разне санкције. Опет, утврђивање аката агресије је предуслов за покретање механизма колективне безбедности и за примену принудних

¹ Видети: *Војни лексикон*, ВИЗ, Београд, 1981. стр. 20; *Правна енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1985, том 1, стр. 21; С. Аврамов, М. Крећа, *Међународно јавно право*, „Научна књига“, Београд, 1988, стр. 505.

мера за њихово сузбијање од стране Савета безбедности Уједињених нација, према Повељи УН и другим актима међународног права.

Генерална скупштина је на 29. заседању, 14. децембра 1974, усвојила мешовиту дефиницију агресије у облику Резолуције 3 314 (XXIX). Према чл. 1. Резолуције: „Агресија је употреба оружане силе једне државе против суверенитета, територијалног интегритета или политичке независности друге државе, односно ма који други начин, који није у сагласности с Повељом Уједињених нација, како то проистиче из ове дефиниције“. У белешци уз тај члан израз „држава“ подразумева државу независно од тога да ли је призната и да ли је чланица Уједињених нација, као и „групу држава“. Прва употреба оружане силе од једне државе „противно Повељи представља *prima facie* доказ извршења акта агресије, с тим што Савет безбедности може у складу с Повељом закључити да проглашење да је извршен један акт агресије не би било оправдано у светлу других релевантних околности укључив и чињеницу да односни акти или њихове последице нису довољно опасни“ (члан 2).² У члану 3. дефиниције наведени су таксативно акти агресије, без обзира на објаву рата, и то:

„(а) Инвазија или напад оружаних снага једне државе на територију друге државе, или свака војна окупација, макар и привремена, која произађе из такве инвазије или напада, или анексија територије или дела територије друге државе употребом силе;

„(b) Бомбардовање територије неке државе од стране оружаних снага друге државе или употреба ма ког оружја од стране једне државе против територије друге државе“. (У белешци се констатује да израз „ма које оружје“ обухвата како конвенционално оружје, тако и оружје за масовно уништавање и сваку другу врсту оружја);

„(c) Блокада лука или обала једне државе од стране оружаних снага друге државе“ (У интерпретативној белешци се утврђује да „ништа у овој дефиницији, а особито члана 3/с, неће се тумачити као да једној држави даје право да, противно међународном праву, блокира земљама без морске обале путеве слободног приступа мору и од мора“.);

„(d) Напад оружаних снага једне државе на копнене, поморске или ваздухопловне снаге, поморску или ваздушну флоту друге државе;

„(e) Употреба оружаних снага једне државе, које се с пристанком земље пријема налазе на територији ове последње, противно условима предвиђеним у споразуму, односно остајање тих снага на територији земље пријема и после истека споразума;

„(f) Радња једне државе која своју територију стави на располагање другој држави да би је ова искористила за извршење акта агресије против треће државе;

„(g) Упућивање од стране, односно у име једне државе оружаних банди, група, нерегуларних војника или најамника, који притив друге

² Дефиниција агресије у Резолуцији Генералне скупштине УН 3.314 (XXIX) од 14. децембра 1974; Грађа међународног јавног права, прва књига, „Дневник“, Нови Сад, 1988, стр. 355.

државе врше акте оружане силе толико озбиљне да се изједначају са горе побројаним актима, односно значајно учешће једне државе у томе.³

Полазећи од чињенице да се набрајањем не могу обухватити сви видови и акти агресије, да развој наоружања и војне опреме и ратне вештине ствара нове могућности за агресора, у чл. 4. констатује се да листа наведених аката није потпуна, те да Савет безбедности може одлучити да и други акти представљају агресију према одредбама Повеље. У чл. 5. дефиниције наведена је правна квалификација агресије и утврђен став да „никакви обзири било које природе, политички, економски, војни или други, не могу служити као оправдање за агресију“. У белешки уз тај члан указује се на начело из Декларације о начелима међународног права која се тичу пријатељских односа и сарадње међу државама према Повељи Уједињених нација: „Ниједна држава нити група држава нема право да интервенише, непосредно или посредно, из било којег разлога, у унутрашње или спољне ствари ма које друге државе“.

Агресорски рат је злочин против међународног мира, а агресија повлачи међународну одговорност. Такође, никаква територијална увећања ни посебне користи до којих се дође агресијом нису и неће бити признати као законити. У дефиницији се утврђује да се њоме не проширује и не сужава обим Повеље, подразумевајући и њене одредбе о случајевима у којима се употреба силе сматра допуштеном (чл. 6). Најзад, у дефиницији се потврђује право на самоопредељење, слободу и независност народа насилно лишених тих права, а особито народа под колонијалним и фашистичким режимом или другим облицима страног господства, као и право тих народа да се боре, да траже и добију подршку сагласно начелима Повеље и Декларације о начелима међународног права која се тичу пријатељских односа и сарадње међу државама према Повељи Уједињених нација. Речју, оружана борба ослободилачких и антиколонијалних покрета је законита и не може да се третира као агресија.

Наведена резолуција је политички, а не правни акт и нема снагу међународног уговора, односно не садржи строго правну обавезу. Дефиниција агресије тумачи се на основу слободне оцене Савета безбедности УН, што омогућава злоупотребе и пристрасност према сопственим интересима једине преостале суперсиле или групе великих сила, чак и у корист агресора, и неосновано проглашавање жртве агресије за кривца. Али, она ипак уноси више јасноће у ту материју, и вероватно ће допринети учвршћивању и даљој изградњи универзалног система колективне безбедности.

Интервенција је реч која има више различитих значења. Та друштвена појава је настала када и рат, у процесу стварања првих робовласничких држава и њихових међусобних односа. У међународ-

³ Наведена дефиниција (Резолуција), *исто*, стр. 355–356.

ним односима интервенција је једно од средстава за решавање међународних спорова и сукоба, инструмент државне и националне политике у спољним односима, насилно и самовољно мешање у унутрашње и спољне послове друге земље. Интервенционисти настоје да војном силом, пропагандом, субверзијом, разним санкцијама, економском блокадом и општом изолацијом, претњом и притиском, застрашивањем, оружаном репресалијама и другим појединачним актима насиља или комбиновањем више наведених метода, средстава и поступака подрже или свргну владајући режим и друштвени поредак, или да принуде владу да промени унутрашњу и спољну политику према политичким и стратегијским интересима интервенциониста, да помогну једну или две стране у унутрашњем оружаном сукобу против треће стране, или да осигурају једнострану и насилну сецесију делова јединствене државе и остваре друге интересе и циљеве.⁴ Интервенција је облик угрожавања слободе и политичке независности, суверености и територијалне целокупности и опште безбедности неке земље од стране поједине државе или групе држава, неке коалиције или војног савеза, или неке међународне организације. Интервенција, а првенствено оружано мешање, у суштини је синоним агресије или један од њених облика. Она је наставак агресивне политике оружаном и неоружаном средствима и поступцима ради дестабилизације и рушења владе и промене система или стања у некој земљи, и „управљања кризом“ и наметања решења сукоба у интересу интервенциониста. Дакле, интервенција је у међународним односима инструмент и један од облика употребе силе и незаконитог мешања у односе између двеју држава мимо њихове сагласности и самовољног мешања у унутрашње и спољне послове других држава ради одржавања или преврата и промене постојећег стања супротно политичкој вољи тих држава.

Интервенционисти, да би оправдали и прикрили прави смисао и циљеве интервенције, користе различите изговоре и лажи, дезинформације и манипулације. Међу тим изговорима и манипулацијама најчешћи су: заштита сопствених грађана због угрожености од немира у земљи која је објект интервенције; превазилажење безакоња и смиривање кризне ситуације; мировна цивилизацијска мисија; хуманитарна заштита и помоћ; интернационалистичка солидарност, односно „братска помоћ“ ради заштите „социјалистичких тековина“; исправљање „неправди“ нанетих некој држави; одмазда због нанетих „увреда“; заштита легалне и легитимне владе од побуњеника и узурпатора; успостављање или наметање мира у земљи захваћеној унутрашњим оружаном сукобима; „успостављање реда“ и одржавање правног поретка у земљи која је објект интервенције; успостављање и заштита демократије и уставног и правног поретка; заштита од „комунистичке опасности“ итд. Интервенција се правда савезничким или уговорним обавезама, а легализује

⁴ Видети: *Правна енциклопедија*, том 1, стр. 501; *Социолошки лексикон*, Савремена администрација, Београд, 1982, стр. 237; *Совјетска војна енциклопедија*, Министарство одбране СССР, Институт војне историје, Москва, 1977, том 3, стр. 562.

формалним позивом или апелом једне стране у унутрашњем сукобу за интервенцију неке велике или регионалне силе, коалиције или војног савеза или међународне организације.

У међународним односима интервенција је сталан пратилац историје људског друштва. У савременим условима, интервенционизам је инспирисан интересима страног капитала, мултинационалних компанија и олигопола, експанзијом неоимперијалистичких снага и хегемонизма. У савременом међународном праву интервенција се разматра као међународни деликт. Мада је и према класичном међународном праву чин супротан праву на независност држава, она се у одређеним случајевима сматрала допуштеном, па мешање у унутрашње послове других држава или у њихове односе с трећим државама, било је у прошлости чест случај.

Познато је да су револуције и грађански ратови коришћени као поводи за инострану интервенцију ради одржавања или рестаурације старог друштвеног поретка, заштите интереса владајућих кругова или свргавања демократског режима. У 19. веку европске велике силе су често интервенисале против других држава: ради принудне наплате дугова – тзв. *финансијске интервенције*, ради заштите права хришћана или исламиста – тзв. *хуманитарне интервенције*, затим ради заштите интереса европских монархија и одржавања начела легитимитета владавине, ради заштите неких мањина, и другог. Сличних покушаја интервенције било је и у 20. веку.

Принципи неинтервенције и немешања или забрана интервенције

Начело о неинтервенцији, односно о забрани интервенције, нагласили су први Кант и Вател у другој половини 18. века, али је оно први пут у међународном праву званично усвојено на Другој хашкој конференцији мира 1907, у 2. конвенцији о забрани употребе оружане силе ради наплате дугова (тзв. Драго–Портерова доктрина)⁵. Начело забране интервенције и мирољубивог решавања спорова и конфликта садржано је и у Пакту Друштва народа, у којем је изузетно предвиђена интервенција Друштва само у случају кад је угрожен светски мир.

Повељом Уједињених нација такође се забрањује свако мешање у унутрашње послове других држава и њихове односе с трећим државама. У чл. 2, т. 4. Повеље утврђене су обавезе свих држава да се „у својим међународним односима уздржавају од претње силом или употребе силе против територијалног интегритета или политичке независности сваке државе“. У т. 7. истог члана Повеље забрањено је и Уједињеним нацијама „да се мешају у питања која се по суштини налазе у унутрашњој надлежности сваке државе“, али то начело „неће утицати на примену принудних мера предвиђених у глави VII“, које се односе

⁵ Из Хашке (II) конвенције о ограничењу употребе силе ради наплате дугова, Грађа међународног јавног права, прва књига, стр. 287.

на случај „унутрашњих оружаних сукоба који угрожавају светски мир и безбедност“.⁶

Употреба силе против неке земље у виду интервенције, односно превентивних или принудних мера, дозвољена је само Уједињеним нацијама, на основу одлуке Савета безбедности или Генералне скупштине, ради заштите и одржавања међународног мира и безбедности. Једна држава може да прибегне употреби силе, па тиме и примени оружане силе, само у два случаја: 1) при спровођењу колективних мера Уједињених нација (чл. 39, 41. и 42. Повеље), и 2) при законитој самоодбрани против оружаног напада друге државе или групе држава (чл. 51. Повеље). Регионалне агенције, споразуми или организације такође немају право да се мешају у унутрашње послове својих чланица. Али, то није спречило водеће силе у тим организацијама да на разне начине интервенишу у унутрашње послове других држава чланица или нечланица.

Генерална скупштина Уједињених нација усвојила је 21. децембра 1965. Декларацију о недопустивости мешања и интервенције у унутрашње послове држава и о заштити независности и суверенитета 2.131 (XX). Према Декларацији, „Ниједна држава нема право да непосредно или посредно интервенише из било ког разлога у унутрашње или спољне послове ма које друге државе. Следствено томе, забрањени су оружана интервенција и сви други облици мешања или покушај угрожавања личности државе или њених политичких, економских и културних основа“.⁷ У Декларацији је наглашено да ниједна држава не сме да употреби економске, политичке или било какве друге мере или да подстиче на употребу таквих мера да би принудила другу државу да јој се подвргне у обављању својих суверених права или да обезбеди за себе било какве предности. Исто тако, „ниједна држава неће организовати, помагати, подстицати, финансирати, подстрекавати или толерисати субверзивне, терористичке или оружане активности усмерене на насилно свргавање режима друге државе или мешања у грађански сукоб у другој држави“ (стр. 346). Такође, у Декларацији се принцип неинтервенције и немешања формулише ригорозно ставом према којем „свака држава има неотуђиво право да бира своје политичке, економске, социјалне и културне системе, без мешања у било ком облику од стране друге државе“ (стр. 346).

У Декларацији Уједињених нација о начелима међународног права о пријатељским односима и сарадњи држава у складу са Повељом Уједињених нација, која је усвојена акламацијом Генералне скупштине 24. октобра 1970 (Резолуција 2.625/XXV), наглашено је да је принцип неинтервенције и немешање значајан услов за очување мира и безбедности. „Ниједна држава нити група држава нема право да интервенише, непосредно или посредно, из било ког разлога, у унутрашње или спољне

⁶ Повеља Организације уједињених нација, исто, стр. 298.

⁷ Наведена декларација 2.131 (XX), исто, стр. 346.

послове неке друге државе. Према томе, не само оружана интервенција, већ и сваки други облик мешања или свака претња, уперени против личности државе или против њених политичких, економских или културних елемената супротни су међународном праву.

„Ни једна држава не може да примени нити да подржи употребу мера економске, политичке или сваке друге природе како би присилила неку другу државу да јој се потчини у вршењу суверених права или да добије од ње користи било које врсте. Све државе треба такође да се уздрже од организовања, помагања, подржавања, финансирања, подстицања или толерисања оружаних субверзија или терористичких активности, које имају за циљ да насиљем промене режим у другој држави, као и да интервенишу у унутрашњим сукобима у другој држави.“⁸

Начелом неинтервенције у наведеној декларацији забрањује се свим државама или групама држава да се мешају у унутрашње или спољне послове неке земље ради њеног потчињавања или постизања неке предности. Забрана је генерална и односи се како на оружану, тако и на економску, дипломатску и политичку и сваку другу интервенцију, односно претњу или притисак, независно од тога да ли се испољавају непосредно или посредно. То начело формално гарантује свим државама право да саме одаберу најпогоднији облик свог политичког, економског или друштвеног развоја, без икаквих спољних интервенција или мешања. Наглашено је да спречавање силом народа у остваривању његовог права на самоопредељење значи кршење принципа неинтервенције, и да изузетак чине само Уједињене нације ради одржавања међународног мира и безбедности.

У Декларацији о недопустивости интервенције и мешања у унутрашње послове држава (Резолуција 36/103), усвојеној 9. децембра 1981, констатује се да је стриктно поштовање принципа неинтервенције и немешања у унутрашње и спољне послове суверених држава од суштинског значаја за одржавање међународног мира и безбедности и за остваривање циљева и принципа Повеље Уједињених нација. Декларацијом се утврђује „да ниједна држава или група држава немају право да интервенишу или се мешају у било ком виду и из било којих разлога у унутрашње и спољне послове других држава“.⁹

Принципи неинтервенције и немешања садрже низ међународних обавеза, права и дужности држава. Држава је обавезна да се уздржи „од оружане интервенције, субверзије, војне окупације или било каквог облика интервенције или мешања, отвореног или прикривеног, који су уперени против друге државе или групе држава или од било каквог акта политичке, војне или економске интервенције у унутрашње послове друге државе, укључујући и акте репресалија уз употребу силе“. Обавеза је сваке државе „да се уздржи од јачања, подстицања или давања

⁸ Декларација УН о начелима међународног права о пријатељским односима и сарадњи држава, 2.625 (XXV), од 24. октобра 1970, исто, стр. 320.

⁹ Декларација о недопустивости интервенције и мешања у унутрашње послове држава (Рез. 36/103), од 9. децембра 1981, исто, стр. 348.

подршке, непосредне или посредне, побуњеничким или устаничким активностима на територији друге државе под било којим изговором, или било које акције којом се настоји разрушити јединство или уздрмати или срушити политички поредак других држава“. Такође, дужност је сваке државе да „спречи обуку, финансирање и регрутовање плаћеника на својој територији, или слање таквих плаћеника на територију друге државе и да одбије олакшице укључујући и финансирање, опрему и транзит плаћеника“. Свака држава је обавезна: „да се уздржи од закључивања споразума чија је сврха интервенција или мешање у унутрашње и спољне послове трећих држава“; да се уздржи „од клеветничке кампање, понижавања или непријатељске пропаганде ради интервенисања или мешања у унутрашње послове других држава“, и да се у вођењу својих међународних односа на економском, друштвеном, техничком и другим пољима „уздржи од мера које би значиле интервенцију или мешање у унутрашње или спољне послове друге државе“. То обухвата, између осталог, дужност државе „да не користи програм своје спољне економске помоћи или да не прибегава било каквој мултилатералној или унилатералној економској одмазди или блокади као и да спречи коришћење транснационалних и мултилатералних корпорација под својом јурисдикцијом и контролом као инструменте политичког притиска или принуде против друге државе, кршећи тако Повељу Уједињених нација“. Декларацијом су утврђене и следеће обавезе сваке државе: да се уздржи „од експлоатације и коришћења права човека као средства за интервенцију у унутрашње послове држава, вршење притисака на друге државе или изазивање неповерења и нереда у државама и између држава или група држава“; да се уздржи „од организовања, обуке, финансирања и наоружавања политичких или етничких група на својој територији или територијама других држава ради изазивања субверзије, нереда и немира у другим државама“; да се уздржи од организовања, изазивања, помагања или учествовања у актима грађанских нереда или терористичким актима у другој држави; право и дужност држава „да не признају ситуацију створену претњом или силом предузетим актима који су у супротности с принципима неинтервенције и немешања“, и друго.¹⁰ Забрана иностране интервенције значи правну заштиту територијалне целокупности и независности државе и безбедности њених политичких, економских, културних и других атрибута и вредности.

Европске државе су у Завршном акту Конференције о европској безбедности и сарадњи (Хелсинки, 1. август 1975) потврдиле да неинтервенција и немешање у послове унутрашње надлежности држава мора бити једно од основних начела њихових међусобних односа. Али, у условима преласка из биполарног поретка равнотеже војних снага на униполарни поредак под хегемонијом САД долази до покушаја ревизије Повеље УН и наведених и других резолуција о неинтервенцији. Заговара

¹⁰ Наведена декларација, исто, стр. 349–350.

се чак „право“ на интервенцију и мешање, и спроводи се, под разним изговорима, политика интервенционизма, притисака и застрашивања првенствено малих земаља. Шта више, у Париској повељи за нову Европу, из 1990. године, мада је предвиђено мирољубиво решавање спорова, тврди се да то укључује „и обавезну интервенцију неке треће стране“ у међудржавни спор.¹¹ Интервенција и мешање у унутрашње и спољне послове постају један од основних облика агресије против малих и „слабих“ земаља.

Облици интервенције

Акције мешања и интервенције покрећу првенствено велике и регионалне силе, а понекад и неке мале државе које воде експанзионистичку политику, преко својих службених државних механизма, али и помоћу разних невладиних и приватних војних, политичких, економских и финансијских организација и институција, као и наднационалних корпорација и мултинационалних компанија и масовних медија. Средства интервенције и страног мешања су бројна и разноврсна: политичка, војна, дипломатска, економска, финансијска, пропагандна, културно-језичка, информативна и друга. Њима се плански и намерно изазивају криза, немири и дестабилизација, угрожавају безбедност, политичка независност, територијална целокупност, сувереност и уставноправни поредак појединих земаља и нарушава светски мир, стабилност и безбедност.

Повреде принципа неинтервенције и немешања могу да буду у облику: инфилтрације, субверзије, отворених аката агресије, иностране војне и друге интервенције, претње агресијом, оружане и јавне провокације, застрашивања, разних индиректних и префињених форми дестабилизације деловањем иностраних „лобија“ и група за притисак којима манипулишу интервенционисти за своје циљеве, смишљене масовне илегалне имиграције страних држављана и незаконитог запоседања делова простора суседне државе ради његовог отцепљења, подстицања расељавања и „етничког чишћења“ становништва друге нације или вероисповести, повећаног војног присуства, успостављања и ширења интересних сфера, претњи силом и притисцима, непријатељске пропаганде и клеветничке кампање, сатанизације и демонизације притивника преко средстава информисања, употребе плаћеника и терористичких група итд.

Према средствима и методама извођења, интервенције се могу поделити на: војне или оружане, економске, политичке, дипломатске, идеолошке, религијске (верске), субверзивне, пропагандне, културно-језичке и комбиноване интервенције, које су и најчешће.

Економска интервенција се остварује разним спољнотрговинским, валутним, финансијским и другим принудним методама, инструментима, мерама и средствима ради дестабилизације, исцрпљивања и гушења

¹¹ *Париска повеља за нову Европу*, „Међународна политика“, бр. 976, Београд, 1990, стр. 15.

противника и његовог потчињавања вољи интервенцијента без употребе оружја и других насилних средстава. Међу њима су најпознатији: дампинг, царински „рат“ и разне високе увозне царине, забрана увоза и извоза, бојкот и ембарго, економска блокада, незаконито отказивање трговинских уговора и трговинска блокада и трговински „рат“, спољно-трговинска ограничења и дискриминација у трговини, заплена имовине и финансијских средстава у иностранству, инострано финансирање процеса „приватизације“, монетарни удари, фалсификовање новчаница и њихово убацивање у земљу, економски притисци, злоупотреба економске и техничке помоћи, давање зајмова и кредита под неповољним условима, нееквивалентна размена, забрана међународног саобраћаја и шпедиције, технолошки рат, уништавање или онеспособљавање енергетских постројења и преносних система и виталних производних капацитета, наметање трке у наоружавању и велики војни расходи, и друго. Економска интервенција је специфично средство политике силе и притиска и облик угрожавања безбедности земље споља. Инострана помоћ је понекад стварна интервенција уколико је условљена економском и спољном политиком у корист интервенцијента, уценама у области људских права и права националних мањина и верских група, редукцијом војне моћи или демилитаризацијом и другим уступцима и уценама. Економска интервенција је, у суштини, непријатељски акт, при чему интервенционисти не прибегавају непосредној примени оружане силе, осим у облику поморске, ваздухопловне и речне блокаде без извођења борбених дејстава. Мултилатерална свестрана економска интервенција као принудна мера против друге државе и облик смишљеног колективног кажњавања читавог народа, а не само режима, представља противправни акт и кршење међународног права. Најдрастичнија свестрана економска интервенција у досадашњој историји међународних односа предузета је против СР Југославије и српског народа у целини, и то на основу неоснованих и незаконитих резолуција Савета безбедности УН и одлука Европске уније.

Политичка интервенција се испољава различитим формама, методама, средствима и активностима ради подривања, дестабилизације и свргавања или одржавања владајућег режима и поретка у некој земљи, а изузетно и ради разбијања неке сложене или просте државе. Финансирање одређених политичких странака и других организација, интересних група и група за притисак и разних медија, мешање у изборе и фалсификовање избора, заостравање међустраничке и друге политичке борбе, наметање одређених лица на руководећа места у влади и државном апарату и ширење сопствене политичке идеологије најчешће су форме иностране политичке интервенције. Агресивна политичка пропаганда и информативна блокада, политичка и идеолошка и верска индоктринација маса и манипулисање њиховим осећањима и понашањима, наметање политичких, идеолошких, верских, језичко-културних и других друштвених, вредности, стереотипа и предрасуда, и развијање потрошачког и поданичког менталитета према иностраном патрону

представљају веома опасна и деструктивна деловања интервенциониста. Изазивање и подстрекавање унутрашњих сукоба и раскола, масовних грађанских немира и рушилачких демонстрација, политичке, социјалне и моралне кризе, подстицање организованог криминала и насиља и општа дестабилизација стања у земљи погодују распадању политичког система и разбијању земље изнутра у садејству са спољним чиниоцима. Интервенционисти покушавају да подмите и корумпирају политичке, националне и верске вође и разне елите (политичке, страначке, привредне, војне, интелектуалне итд.) и одређене слојеве становништва да би их придобили за своје циљеве – дестабилизацију режима и промену државног и друштвеног уређења и збацивање или, пак, одржавање носилаца власти „туђим рукама“. Такође, користе се политички притисци, диктати и уцене ради „заштите“ демократије и људских права и права националних мањина и верских група, или ради промене уставно-правног поретка на штету дотичне државе. Државни удар или пуч, уз инострано мешање, посебан је вид интервенције, којим се неуставно и насилно свргава легална влада и преузима врховна држава власт у земљи, уз помоћ и подршку спољних чинилаца.

Под утицајем спољних чинилаца, у садејству с владајућим режимом у некој држави, понекад се стварају вештачке нације од флотантних маса које пре тога нису имале државу и националну свест, као и квазинационалне државне творевине или парадржаве, између којих се повлаче произвољне неправедне и апсурдне административне границе, а затим се, у погодном тренутку такви парадржавни ентитети подстичу на побуну и насилну сецесију и разбијање јединствене државе. Односно, подстрекавање одређених националних елита и народа и квазинација, националних мањина и верских група на мржњу и шовинизам, субверзију, сецесионизам, оружану побуну и грађански рат ради разбијања заједничке државе, отцепљења делова државне територије и „етничког чишћења“ најдрастичнија је врста политичке интервенције. Тако, на пример, при противуставном и насилном разбијању претходне Југославије, поред наведених поступака, метода и средстава, примењени су и неки нови: парализа федералних органа власти и државног апарата, организовање референдума за независност и насилно отцепљење Словеније, Хрватске, Македоније и Босне и Херцеговине, као република чланица, од Федерације, злоупотреба права народа на самоопредељење и његова замена непостојећим „правом“ на самоопредељење или „раздруживање“ република чланица, незаконито и неосновано проглашавање и наметање унутрашњих вештачких административних граница за међудржавне и неповредиве, уз истовремено рушење спољних међународним уговорима утврђених граница, негирање и ускраћивање права српском народу на самоопредељење, а признање тог права другим народима, покушаји уставног претварања српског народа, као државотворног и конститутивног народа у насилно отцепљеним републикама, у националну мањину, те сецесионистички рат против српског народа и југословенске државе, уз инострано оружано и друго мешање

на страни сецесиониста. Једнострана и насилна сецесија под вођством великохрватских, словеначких, исламских и великомакедонских шовинистичко-сецесионистичких покрета, уз подршку и помоћ спољних чинилаца, изазвала је трагедију и грађански сецесионистички рат против српског народа и савезне државе. Речју, претходна Југославија била је експериментални полигон и жртва твораца „новог светског поретка“, односно „жртва мешања великих сила“¹², пре свега Немачке и САД, и Европске уније и западних војних савеза, па чак и пристрасних и погрешних одлука Савета безбедности Уједињених нација.

Дипломатска интервенција предузета с позиције силе и диктата садржи акте мешања у спољне послове друге државе и њене односе с трећим државама. Најчешћи поступци и средства дипломатске интервенције против друге државе су међународна изолација, дипломатски притисци и ултиматуми, обмане, преваре и дволични потези, диктати и уцене ради изнуђивања разних уступака и довођења земље у вазални и сателитски положај. Очигледан пример најгрубље дипломатске интервенције и преваре у међународним односима јесте интернационализација југословенског конфликта и претварање поступка посредовања и пружања „добрих услуга“ Баденерове комисије (као саветодавног, а не арбитражног органа) у незакониту и недопуштену међународну арбитражу и наметање њених неоснованих и неправедних мишљења о „распаду СФРЈ“ у арбитрарне одлуке Европске уније и Савета безбедности Уједињених нација. Злоупотребом права народа на самоопредељење, његовим неоснованим претварањем у непостојеће „право на самоопредељење република чланица“ које су сачињавале СФРЈ и негирањем права српском народу на самоопредељење, разбијањем претходне Југославије, легализацијом и награђивањем оружане сецесије преурањеним дипломатским признањем насилно отцепљених република Словеније, Хрватске и Босне и Херцеговине за суверене државе и интернационализацијом грађанског сецесионистичког рата против српског народа творци „новог светског поретка“ и њихови партнери извршили су злочин против мира и омогућили нови злочин геноцида над српским народом усташко-нацистичком режиму у Загребу и исламско-фундаменталистичком режиму у Сарајеву.

У акте дипломатске интервенције такође спадају: замрзавање чланства, неоснована суспензија или искључивање неке земље из међународних и регионалних организација и финансијских институција; „спајање неспојивог“, односно принудно претварање противника у савезнике и стварање разних „федерација“ или квазифедерација и других вештачких привремених творевина усмерених против треће стране у сукобу; интернационализација питања људских права и индивидуалних права националних мањина и верских група; агресивност и демонстрација моћи и разне манипулације; насилна или перфидна федерализација или аутоно-

¹² Упоредити: Мишел Момеранси, *Југославија – жртва мешања великих сила*, „Међународна политика“, бр. 1033, Београд, 1995, стр. 5–6.

мизација и комадање унитарних држава у интересу спољних чинилаца, и друго. Интервенција постоји и кад „међународна заједница“, односно група великих сила, пристрасно, необјективно и неодговорно прилази решавању појединих криза и ратних сукоба, подржава неосноване и неразборите захтеве једне или двеју сукобљених страна на штету треће, или се, пак, потпуно сврстава на њихову страну и претвара од неутралне миротворне стране у зараћену страну, односно страну у сукобу. Наведени и други поступци, инструменти и акти економске, политичке и дипломатске, па и војне интервенције и мешања у унутрашње послове суверене државе, иако забрањени Повељом УН и међународним правом, примењени су у трагичном расплету југословенске кризе од стране Савета безбедности УН, НАТО-а и Европске уније, под хегемонијом САД и Немачке и њихових штићеника, и то на штету српског народа.¹³

Акције Савета безбедности Уједињених нација у случају претње миру, повреде мира и аката агресије

Агресивни рат и оружана интервенција као средства за насилно решавање међународних спорова забрањени су и проглашени за злочин у међународном праву, па је оружана интервенција синоним агресије. У систему Повеље Уједињених нација оружана сила се може користити само у општем интересу, ради индивидуалне и колективне самоодбране и очувања светског мира. Један од циљева Уједињених нација јесте „одржавање међународног мира и безбедности и у ту сврху: предузимање ефикасних колективних мера ради спречавања и отклањања претњи миру и сузбијање аката агресије или других повреда мира“. Према чл. 39. Повеље УН, Савет безбедности утврђује да ли постоји претња миру, повреда мира или агресија и даје препоруке или одлучује које ће се мере предузети, према чл. 41. и 42, да би се одржали или успоставили међународни мир и безбедност.

Савет безбедности може да предузме превентивне мере које не повлаче употребу оружане силе, или принудне мере које подразумевају примену оружане силе. Мере које не повлаче употребу оружане силе, према чл. 41. Повеље УН, могу да садрже „потпун или делимичан прекид економских односа и железничких, поморских, ваздушних, поштанских, телеграфских, радиографских и других веза, а исто тако, и прекид дипломатских односа“. Осим ретких изузетака, економске и друге санкције и међународна изолација неке земље нису дале очекиване резултате – свргавање непопуларног режима или промену политике режима у правцу који намеће Савет безбедности Уједињених нација.

Ако Савет безбедности сматра да мере предвиђене у чл. 41. не одговарају или се покаже да су недовољне, може „предузети такву

¹³ Видети: Карл Г. Јакобсен, *Ратови за југословенско наслеђе: да ли смо ми распиривали ватру?*, „Међународна политика“, бр. 1034–5, Београд, 1995, стр. 10–13; Жељан Шустер, *Србија жртва разних бојкота*, фељтон у листу „Политика“, 17–25. јул 1995, Београд; Бранко Бранковић, *НАТО, југословенска криза и УН*, „Међународна политика“, бр. 1026, Београд, 1994, стр. 1–4.

акцију ваздухопловним, поморским или сувоземним снагама која је потребна ради одржања или успостављања међународног мира и безбедности. Таква акција може укључити демонстрације, блокаду и друге операције ваздухопловним, поморским или сувоземним снагама чланова Уједињених нација“ (чл. 42. Повеље).¹⁴ У ствари, то су акције или операције очувања или одржавања мира и акције за поништавање резултата агресије. Циљ снага УН за одржавање мира јесте раздвајање зараћених страна, уз њихов пристанак, после прекида ватре или оствареног примирја ради обесхрабтивања нових оружаних сукоба. „Снаге УН нису овлашћене да употребљавају силу осим у самоодбрани. Оне никад не треба да имају иницијативу у употреби силе, већ су само овлашћене да одговоре силом на оружани напад, укључујући и оне нападе који имају за циљ да их натерају на повлачење са позиција које су заузеле по наређењу свог команданта“.¹⁵ Акције за поништавање резултата агресије одобрене су у УН два пута: у Кореји (1950–1953) и у Персијском заливу против Ирака (1990–1991). Стварно врховно командовање у тим коалиционим оружаним интервенцијама (ратовима) имали су председник САД и главнокомандујући амерички генерали, а не Савет безбедности. Као нови типови мисије, односно акције, појавили су се: превентивно распоређивање трупа УН ради одвраћања спољне војне агресије и обуздавања граничних инцидената, спречавање насиља над цивилним становништвом и хуманитарним мисијама наметањем понашања сукобљеним странама, те наметање мира и мировних споразума и изградња мира ангажовањем војних снага УН, неке регионалне организације или војног савеза.

Проблем примене превентивних и принудних мера је могућност да их злоупотребе Уједињене нације, чији Савет безбедности или Генерална скупштина могу да донесу једностране резолуције и друге акте супротне Повељи УН и другим документима међународног права. Уједињене нације и друге међународне организације су сада толико инструментализоване, необјективне и пристрасне да делују као продужена рука и средство твораца „новог светског поретка“, под тренутном хегемонијом САД и „партнера у лидерству“. То се посебно потврдило приликом наметања незаконитих, неоснованих и геноцидних економских и других санкција СР Југославији и српском народу у целини (резолуцијама 752, 757, 787 и 820. Савета безбедности УН) и свих врста спољне интервенције и мешања.

Повеља садржи и одређене одредбе о регионалним споразумима или агенцијама који се баве питањима одржања међународног мира и безбедности на локалном и регионалном нивоу, под условом да ти споразуми или установе и њихова активност одговарају циљевима и начелима Уједињених нација. Такве регионалне споразуме и агенције или установе Савет безбедности може, кад год оцени да је то целисходно, да користи „за принудну акцију под својим руководством. Али, без

¹⁴ Повеља УН, Грађа међународног јавног права, прва књига, стр. 305.

¹⁵ Свер Лодгард, *У одбрани међународног мира и безбедности: нове мисије за Уједињене нације*, „Међународна политика“, бр. 1026, Београд, 1994, стр. 19.

одобрења Савета безбедности, неће по регионалним споразумима нити преко регионалних агенција бити предузета ниједна принудна акција“ (чл. 53, став 1). Савет безбедности мора бити у свако доба потпуно обавештен о „предузетим активностима или онима које се имају у виду на основу регионалних споразума или од стране регионалних агенција у циљу одржања међународног мира и безбедности“ (чл. 54. Повеле).¹⁶ Произилази да регионалне агенције или организације не могу да примењују принудне мере без претходне сагласности, односно одлуке Савета безбедности. Примат Повеле УН и супрематија одлуке Савета безбедности утврђени су и у чл. 103, у којем се каже: „У случају сукоба између обавеза чланова Уједињених нација по овој Повели и њихових обавеза по неком другом међународном споразуму, превагу ће имати њихове обавезе по овој Повели“.¹⁷ Приоритет обавеза према Повели свечано је потврђен и Декларацијом о јачању међународне безбедности из 1970. године.¹⁸ Међутим, у пракси се знатно одступало, и даље се одступа, од тих норми и принципа. Постоји стална опасност да инструментализовани, непринципијелни и пристрасни Савет безбедности УН, под хегемонијом САД, политиком двоструких стандарда донесе одлуку или да се сагласи с одлуком НАТО-а или неке друге регионалне војне организације о предузимању оружане интервенције и других принудних мера против једне од сукобљених страна у грађанском рату или другом унутрашњем сукобу, па чак и војне агресије и других принудних мера против неке државе која није умешана на било који начин у сукобе у другој држави или групи држава. Северноатлантски пакт, као једини преостали војно-политички савез и најмоћнија војна машинерија под вођством САД, постао је инструмент Савета безбедности УН за извођење колективних оружаних интервенција и других принудних мера под формалним мандатом Савета безбедности или без таквог мандата. Стога се поставља питање да ли Уједињене нације убудуће треба да посредују у грађанским ратовима ради успостављања и одржавања мира путем мировних операција, или да војно интервенишу ради „стварања“ и наметања мира силом оружја – помоћу мултинационалних војних снага, снага неке коалиције, НАТО-а, или Снага за брзо реаговање УН (УНРРФ), које фактички сачињавају снаге НАТО-а. У другом случају, који је настао оружаном агресијом НАТО-а и Снага за брзо реаговање на Републику Српску, у лето–јесен 1995, Уједињене нације су погизиле Повелу и, сврставајући се на страну регуларних трупа Хрватске и муслиманско-хрватске коалиције у грађанском рату у бившој Босни и Херцеговини, од миротворног посредника постале су агресор или интервенционист против српске стране, која је имала легитимно право на самоодбрану. Војна интервенција снага НАТО-а за рачун УН и прелаз мировних снага с миротворне на ратну операцију подршке једној или двама странама у сукобу против треће, ради њеног пораза и

¹⁶ Повела УН, исто, стр. 307.

¹⁷ Повела УН, исто, стр. 315.

¹⁸ Декларација о јачању међународне безбедности, Резолуција Генералне скупштине УН 2.734 (XXV), исто, стр. 351.

наметања принудног решења, значи деградацију Уједињених нација и преседан с великим опасностима по мир и безбедност. Само равноправно третирање сукобљених страна и уважавање њихових легитимних интереса, неутралан, објективан и непристрасан приступ странама у сукобу и изналажење реалних и обострано прихватљивих компромиса може довести до мирног, трајног и праведног решења кризе или конфликта споразумно политичким средствима. Осим у случају сузбијања агресије Ирака на Кувајт 1990–1991, Уједињене нације нису предузимале војне акције против стварних нарушилаца мира, односно против стварних агресора.

Закључак

Агресија и интервенција су специфичне друштвене појаве, облици понашања и деловања држава и других субјеката међународних односа и скуп норми о томе. То су тесно повезане категорије, које се понекад схватају као синоними. Обе су међународноправно забрањене, али су сталан пратилац историје људског друштва.

Агресија је незаконито прибегавање сили у односима међу државама, односно неизазвани оружани напад на неку државу ради њеног потчињавања и остваривања других циљева агресора. Она је злочин против слободе и међународног мира и не може се оправдати никаквим разлозима. Незаконито је освајање туђе територије или стицање других предности помоћу агресије и неће бити међународно признати. Агресија може да буде непосредна и посредна, индивидуална и колективна, са радикалним или, мање-више, ограниченим циљевима. Изводи се војним, економским, дипломатским и другим снагама и средствима, и комбиновано. Облици и врсте, односно акти агресије су бројни и разноврсни, развојни и исторични, условљени постављеним циљевима и употребљеним снагама и средствима, међународним приликама, односом снага агресора и браниоца, развојем ратне и војне технике, војне стратегије и тактике, и другим чиниоцима. Могући видови непосредне војне (оружане) агресије јесу: инвазија, бомбардовање територије и употреба ма којег оружја, поморска блокада, разни облици напада оружаних снага с копна, с мора и из ваздушног простора, употреба оружаних снага распоређених на туђој територији у агресивне сврхе или допуштање страниј држави да користи нечију територију против треће државе, упућивање оружаних формација и плаћеника на туђу територију ради нападних дејстава која су иста као наведени агресивни акти и комбинација тих и других аката агресије, те прелазак мировних снага УН с операције очувања мира на ратне операције против једне од страна у грађанском рату или другом унутрашњем оружаном сукобу.

Интервенција се третира као облик друштвеног сукоба, средство за решавање међународних спорова, инструмент државне и националне политике у спољним односима, начин или облик употребе силе у међународним односима, облик угрожавања безбедности, политичке

независности и суверености, територијалне целокупности и уставног поретка земље, синоним или облик агресије, наставак агресивне или интервенционистичке политике другим средствима, недозвољено мешање у унутрашње и спољне послове друге државе и њене односе с трећим државама. Интервенција је веома сложена и вишедимензионална појава – стање – процес. Облици интервенције условљени су постављеним циљевима, снагама и средствима и начинима њихове употребе, међународним приликама и унутрашњим стањем у земљи у којој се интервенише, и другим чиниоцима и условима.

Агресија и интервенција се предузимају првенствено против малих и „слабих“ држава које се налазе у самопроглашеним „леgitимним“ „зонама безбедности великих сила“, односно у зонама „виталних интереса“ великих сила и њихових војних савеза и алијанси. Заговара се право на превентивне ударе и инострану интервенцију против независних држава ради њиховог потчињавања или разбијања, стварања санитарних коридора и тампон-држава, наметања силом и споља државног и друштвеног уређења и владајућег режима. Принципи неинтервенције и немешања се систематски крше или игноришу у име „виших циљева“ и „цивилизаторске мисије“ САД и Запада.

Принципи неагресије, неинтервенције и немешања основа су за очување мира и безбедности у свету. Поштовање политичке независности, суверенитета и територијалне целокупности свих држава, право народа на самоопредељење, забрана агресије, интервенције и свих врста дестабилизације, политичких и војних притисака и блокада и развој равноправне сарадње између држава основне су претпоставке и довољни услови за изградњу новог демократског међународног поретка, за очување мира и безбедности, стабилности и просперитета у свету.